

Zbigniew Ziolo

Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

Problemy naukowo-dydaktyczne międzynarodowych konferencji naukowych z cyklu „Przedsiębiorczość – Edukacja”

Research and teaching problems of international scientific conferences on “Entrepreneurship - Education”

Streszczenie

W pracy przedstawiono genezę powołania Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej w strukturze Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Szczególną uwagę zwrócono na założenia metodologiczne i metodyczne konferencji naukowych, problematykę 10 konferencji naukowo-dydaktycznych i Ogólnopolskich Zjazdów Nauczycieli Przedsiębiorczości oraz problematykę badawczą zawartą w czasopiśmie „Przedsiębiorczość – Edukacja” wydawanym w ramach prac Zakładu. Problematyka ta obejmowała kształtowanie przedsiębiorczości na tle współczesnych wyzwań cywilizacyjnych oraz rolę przedsiębiorczości w: podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki, aktywizacji gospodarczej, gospodarce opartej na wiedzy, kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego, warunkach integracji europejskiej, warunkach globalizacji, edukacji szkolnej i akademickiej, a także w warunkach kryzysu gospodarczego, rozwoju firm i układów przestrzennych.

Abstract

The paper presents the circumstances accompanying the process of setting up the Department of Entrepreneurship and Spatial Management in the structures of the Institute of Geography of the Pedagogical University of Cracow. A particular attention was paid to the method and methodology related guidelines for organisation of scientific conferences, the leading topics and issues covered during 10 scientific and didactic conferences and National Conventions of Entrepreneurship Teachers as well as research issues discussed in articles published in the scientific journal “Przedsiębiorczość – Edukacja” [“Entrepreneurship – Education”] offering a selection of works contributed by the Department staff. These issues included development of entrepreneurship facing contemporary challenges which come from civilisation and the role of entrepreneurship in: increasing entrepreneurship of the society and the economy, economic activation, knowledge-based economy, developing the IT society, entrepreneurship in European integration, entrepreneurship in globalisation, in school and academic education as well as the role of entrepreneurship in economic crisis, development of enterprises and spatial systems.

Słowa kluczowe: edukacja; przedsiębiorczość; Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej

Key words: education; entrepreneurship; Department of Entrepreneurship and Spatial Management; Pedagogical University of Cracow

Wprowadzenie

W procesie zmian systemu gospodarowania przejawiającego się we wdrażaniu reguł gospodarki rynkowej ważnym zagadnieniem jest nie tylko dokonywanie zmian w zakresie instrumentów ekonomicznych i reguł prawnych oraz przyjmowania związanych z nimi nowych zasad zarządzania, ale także przygotowywanie odpowiednich kadr i całego społeczeństwa do nowych zadań pojawiających się w globalizującym się świecie. Wdrażane reguły gospodarowania wymagają konkurencyjnego zachowania przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych, instytucji, władz samorządowych układów regionalnych i lokalnych oraz społeczeństwa. Podstawową rolę w tym zakresie odgrywa odpowiednio przygotowany człowiek, który w określonych uwarunkowaniach, opierając się na regułach ekonomicznych, potrafi odpowiednio zarządzać przedsiębiorstwem, instytucjami, układami przestrzennymi oraz wskazać racjonalne drogi postępowania społeczeństwu. Wymaga to dążenia do stałego pogłębiania wiedzy o współczesnych kierunkach rozwoju oraz procesach przemian społecznych, gospodarczych i kulturowych, prowadzących do informacyjnej fazy rozwoju, w której gospodarka opiera się na wiedzy, a nauka staje się nową bazą ekonomicznego rozwoju.

W celu prawidłowej realizacji tych nowych zadań muszą być przygotowane odpowiednie kadry, grupy zawodowe i całe społeczeństwo, które na podstawie reguł konkurencji intelektualnej i demokratycznych zasad będą uczestniczyć w procesie zarządzania przez wybór odpowiednich przedstawicieli władzy. Należy zaznaczyć, że bez uruchomienia mechanizmów konkurencji intelektualnej opartej na zasobach wiedzy i umiejętności jej wykorzystania zastosowane reguły demokratycznych wyborów nie spełnią swoich funkcji i nie wpłyną na wybór najlepiej przygotowanych, odpowiedzialnych moralnie przedstawicieli władzy do sprawowania funkcji publicznych. Podstawową rolę w tym zakresie odgrywa społeczeństwo wychowane w duchu poszanowania zasad etycznych oraz umiejętności zachowań konkurencyjnych i przedsiębiorczych. Na tym tle w niniejszych rozważaniach podjęta została problematyka genezy utworzenia Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej, funkcjonującego w strukturze Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego, a następnie założenia metodologiczne i metodyczne międzynarodowych konferencji oraz zarys ich problematyki naukowo-dydaktycznej. Rozważania kończy wykaz prac publikowanych w czasopiśmie „Przedsiębiorczość – Edukacja” poświęconych problematyce badawczej i edukacyjnej przedsiębiorczości.

Geneza Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej

Współczesne tendencje rozwoju cywilizacyjnego, prowadzące do kształtowania społeczeństwa informacyjnego oraz związanej z nim gospodarki opartej na wiedzy, wymagają stałej modernizacji treści i form procesu dydaktycznego na wszystkich poziomach edukacyjnych. Odnosi się to zwłaszcza do kształcenia młodzieży, która powinna być coraz lepiej przygotowywana, m.in. przez kształtowanie postaw przedsiębiorczych, do określonych zachowań w zmieniających się warunkach życia w układach krajowych, w integrującej się Europie i wobec nasilających się w świecie procesów globalizacji.

W konsekwencji ograniczania czasu i zakresu treści kształcenia w wielu przedmiotach, w tym geografii¹, następuje ograniczenie rynku pracy dla nauczycieli tej specjalności. Wychodząc

¹ Wobec otwarcia gospodarki na światowe rynki decyzja o ograniczeniu kształcenia geograficznego wydaje się niezbyt przemyślana. Należy przypomnieć, że kształcenie w zakresie tego przedmiotu szczególnie ograniczali zaborcy i okupanci. Wydaje się, że w obecnych warunkach młodzi ludzie, niezależnie od kierunków kształcenia, powinni coraz bardziej poznawać światową przestrzeń przyrodniczą, gospodarczą, społeczną i kulturową, aby znaleźć miejsce do realizacji własnych aspiracji i planów życiowych w warunkach nasilającej się globalizacji.

naprzeciw tym tendencjom, w strukturze studiów geograficznych Instytutu Geografii Akademii Pedagogicznej, a obecnie Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, podjęto działania na rzecz uruchomienia nowej specjalności – geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną², która rozszerza rynek pracy naszym absolwentom.

W wyniku szczegółowej analizy treści kształcenia geograficznego okazało się, że zawierają one wiele zagadnień, które w znacznym stopniu podbudowują poszczególne treści przedmiotów związane z nową specjalnością. Przygotowując się do uruchomienia nowej specjalizacji, zespół pracowników Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej przygotował siatkę przedmiotów i programy dla nowych przedmiotów nawiązujących do treści kształcenia geograficznego. Opracowano także programy, podręczniki dla ucznia i nauczyciela, które zostały zaopiniowane do edukacji na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej³. Wykonane prace stanowiły podstawową przesłankę do uruchomienia w roku akademickim 2000/2001 w strukturze studiów geograficznych Instytutu Geografii nowej specjalności kształcenia – geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną. W celu rozwijania prac naukowo-badawczych oraz zapewnienia dbałości, także doskonalenia procesu dydaktycznego związanego z nową specjalnością, w strukturze Instytutu Geografii z dniem 1 stycznia 2001 r. powołano Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej. Uruchomienie nowej specjalności i zakładu ułatwiał fakt, że wszyscy członkowie zespołu mieli doświadczenie w zakresie kierowania interdyscyplinarnymi zespołami badawczymi w ramach prac centralnych i resortowych, prowadzenia własnej działalności gospodarczej oraz wykonywania wielu prac na rzecz praktyki gospodarczej, a także dla tworzenia planów rozwoju społeczno-gospodarczego i strategii układów regionalnych.

Znaczenie roli kształtowania postaw i umiejętności zachowań przedsiębiorczych podkreśla fakt, że przedsiębiorczość stała się jednym z 10 priorytetów zawartych w *Projekcie Narodowego Planu Rozwoju 2007–2013*, przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 11 stycznia 2005 r., w którym przedsiębiorczość traktuje się jako podstawę tworzenia nowych obszarów aktywnej działalności gospodarczej oraz dążenia do zwiększania efektywności i produktywności istniejących form gospodarowania. W tym celu za niezbędną uznano konieczność rozwijania podstaw przedsiębiorczych, przejawiających się w samorządności, innowacyjności, odpowiedzialności za los własny i układów samorządowych, a także poprawianie otoczenia prawno-administracyjnego i prawno-finansowego przedsiębiorstw, rozwijanie rynku kapitałowego i ułatwianie przedsiębiorcom dostępu do różnych form kapitału finansowego, w tym mechanizmów mikro-pożyczkowych (s. 27). Również pod wpływem naszych starań „nauka przedsiębiorczości i kształtowanie postaw przedsiębiorczych w systemie edukacji” została przyjęta w *Narodowym Planie Rozwoju* jako jeden z celów, „jakim jest poprawa konkurencyjności polskiej gospodarki na jednolitym rynku europejskim i rynku globalnym” (s. 17)⁴.

Początkowo problematyka badawcza Zakładu koncentrowała się wokół:

- teoretycznych problemów przedsiębiorczości i gospodarki przestrzennej,

² *Działalność naukowo-dydaktyczna Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej w latach 2000–2005*, Akademia Pedagogiczna, Kraków 2006.

³ Por. wykaz podręczników szkolnych i materiałów edukacyjnych w zakresie nauczania podstaw przedsiębiorczości, m.in. Makiela, Rachwał (2002a, 2002b, 2003c, 2002d i kolejne zmienione wydania); Borowiec i in. (2003); Rachwał (2004); w późniejszym okresie, w związku z reformą programową zostały przygotowane nowe podręczniki (Makiela, Rachwał 2012 a, b i kolejne zmienione wydania).

⁴ Ministerstwo Gospodarki i Pracy, *Aspekty konkurencyjności gospodarki. Materiał przygotowany na konferencję w ramach Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007–2013*, Lublin, 20 września 2004 r. Warszawa, wrzesień 2004.

- procesów kształtowania i strategii rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturowego różnej skali układów przestrzennych,
- procesów globalizacji i integracji europejskiej oraz procesu transformacji gospodarki krajowej,
- kształtowania regionalnych i lokalnych centrów wzrostu i ich wpływu na otoczenie,
- procesów funkcjonowania przedsiębiorstw w zmieniających się warunkach gospodarowania i rozwoju indywidualnej działalności gospodarczej,
- problematyki kształtowania infrastruktury techniczno-ekonomicznej i społecznej oraz ich wpływu na rozwój gospodarczy układów przestrzennych,
- współpracy transgranicznej,
- wdrażania problematyki przedsiębiorczości do edukacji na poziomie szkoły gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej i in.

W następnych latach, wraz z rozwojem liczebności kadry naukowo-dydaktycznej, problematyka ta była rozszerzana o nowe problemy związane z zainteresowaniami badawczymi nowych pracowników (Borowiec, Rachwał, 2005).

W kolejnych latach wraz z rozwojem kadrowym Zakładu znacznie poszerzał się zakres prac badawczych. Obecnie głównym celem jest rozwijanie problematyki geograficznej o nowe zagadnienia przemian struktur przemysłowych⁵, a na tym tle kształtowanie przedsiębiorczości i gospodarki przestrzennej w różnych skalach przestrzennych. Stąd problematyka geografii przemysłu przenika często problematykę przedsiębiorczości, co sprawia, że wzajemnie się uzupełniają (Rachwał, Ziolo, 2010, 2012).

W zakresie przedsiębiorczości badania pracowników Zakładu skupiają się głównie na określaniu:

- miejsca przedsiębiorczości w kształceniu w zakresie gospodarki przestrzennej,
- roli postaw przedsiębiorczych i etycznych w życiu społeczno-gospodarczym,
- roli przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej, w warunkach nasilających się procesów globalizacji,
- oceny pozycji marketingowej przedsiębiorstw, wdrażanych systemów jakości oraz ich innowacyjności w ofercie asortymentowej,
- budowy marki regionalnej i marketingu terytorialnym układów przestrzennych różnej skali,
- znaczenia potrzeb i preferencji konsumentów w innowacyjności przedsiębiorstw,
- funkcjonowania indywidualnych firm rodzinnych, w tym gospodarstw agroturystycznych.

Ważne miejsce w badaniach zajmują problemy edukacji w zakresie przedsiębiorczości, wśród których dominuje problematyka:

- treści i metod edukacji przedsiębiorczości na wszystkich etapach kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego,
- doskonalenia procesu dydaktycznego z zakresu przedsiębiorczości w edukacji szkolnej na różnych poziomach,

⁵ Wiąże się to z faktem, iż w Zakładzie Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie skupiają się członkowie Zarządu Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego (por. Ziolo, Rachwał, 2008) oraz redakcja Prac Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Funkcję przewodniczącego Komisji oraz redaktora naczelnego pełni prof. dr hab. Zbigniew Ziolo, zastępcy przewodniczącego i sekretarza naukowego oraz zastępcy redaktora naczelnego – dr Tomasz Rachwał, a sekretarza redakcji – dr Wioletta Kilar. Do 2013 r. włącznie zostały opublikowane 24 tomy Prac Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego (por. archiwalne numery na www.prace-up.krakow.pl), a dalsze 4 są opracowywane pod względem redakcyjnym.

- roli edukacji na temat przedsiębiorczości w pobudzaniu i rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw, w tym firm rodzinnych,
- kształtowania kompetencji osobistych i społecznych w kształceniu zawodowym dla sektora handlu detalicznego,
- kształtowania kompetencji biznesowych uczniów w toku edukacji szkolnej na poziomie gimnazjum.

Ważne miejsce w pracach zajmuje także problematyka przemian struktur przemysłowych, które dotyczą głównie:

- wpływu światowego kryzysu na tempo wzrostu gospodarki i światowych korporacji,
- procesów przemian potencjału ekonomicznego i koncentracji ponadnarodowych korporacji w przestrzeni światowej, ze szczególnym uwzględnieniem korporacji informatycznych,
- przemian struktury przestrzennej i działowej przemysłu Polski na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej,
- miast wschodniego pogranicza Polski, ze szczególnym uwzględnieniem identyfikacji ich czynników lokalnego sukcesu,
- roli kapitału ludzkiego w rozwoju regionalnym i innowacyjności struktur przestrzennych,
- roli innowacji sektora przemysłu i usług w rozwoju układów regionalnych i kształtowaniu gospodarki opartej na wiedzy.

Ponadto podejmowane są prace dotyczące rozwijania idei, tożsamości i historii rozwoju myśli geograficznej, a także metodologii geografii. Główną uwagę zwrócono na budowanie modeli oraz rozwijanie koncepcji teoretycznych dotyczących przestrzeni geograficznej jako miejsca realizacji działalności gospodarczej, zmian jej atrakcyjności w warunkach postępującego procesu rozwoju cywilizacyjnego. Stanowią one często podbudowę badań empirycznych i wdrożeniowych.

Wyniki prac badawczych prezentowane są na konferencjach naukowych, krajowych i międzynarodowych, w tym organizowanych przez Zakład wspólnie z innymi instytucjami, oraz publikowane w postaci rozdziałów monografii lub artykułów w czasopiśmie naukowych, m.in. w wydawanych przez zakład „Pracach Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” (7 pkt wg listy MNiSW z 2013 r.) oraz „Przedsiębiorczość – Edukacja” (6 pkt).

Podejmowane były także prace zbiorowe w ramach międzynarodowego grantu badawczego „Fit for Business – Developing business competencies in school (FIFOB)” (Kurek, Rachwał, 2010; Berger et al., 2012; Kurek, Rachwał, Szubert, 2012a, b, c) oraz wspólnie z partnerami z Niemiec, Włoch i Wielkiej Brytanii w ramach międzynarodowego projektu edukacyjnego „Retail Sector Competencies: Developing self and social competencies in vocational training for the retail sector (ReSeCo)” (Kilar, Kurek, Rachwał, 2012, 2013). Rozpoczęte zostały – wraz z przedstawicielami innych zakładów Instytutu Geografii – prace w ramach projektu „Common Ways – Common Goals” dotyczącego problematyki edukacji mniejszości romskiej i prowadzonego wspólnie z partnerami z Niemiec, Szkocji i Węgier (Świątek, Osuch, 2013). Realizowany był ponadto merytoryczny projekt „Krok w przedsiębiorczość”, w którym uczestniczyła większość pracowników i współpracowników Zakładu (Dorocki, Kilar, Rachwał, 2011; Rachwał 2011; 2012a, b, 2013). Efektami tego projektu są: strategia kształcenia wykorzystująca wirtualne środowisko, jakim jest Otwarta Platforma Edukacyjna (Rachwał, Ratajski, Zając, 2012), poradnik dla nauczyciela (Kilar, Rachwał, Zając, 2012) oraz poradnik dla uczniów do opracowania biznesplanu (Dorocki i in., 2012). Pracownicy Zakładu włączyli się także w realizację innowacyjnego projektu edukacyjnego „Jestem przedsiębiorczy” (Rachwał, 2012c).

Nowa specjalizacja – geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną – zwiększa szanse naszych absolwentów na rynku pracy przez nadawanie im uprawnień do nauczania

nowego przedmiotu: podstawy przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych. Ponadto umożliwiała nauczycielom, szczególnie tej specjalizacji, pełniejsze uczestnictwo w strukturach władz samorządowych na poziomie lokalnym i regionalnym. W wyniku reformy systemu szkolnictwa wyższego i podziału studiów na dwustopniowe (Osuch, Rachwał, 2011) rozszerzono ofertę specjalności na kierunku geografia, rozpoczynając nauczanie geografii z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną jako specjalności nienauczyielskiej oraz specjalności nauczycielskiej: geografia z podstawami przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość jako specjalizacja pojawia się także na kierunkach turystyka i rekreacja oraz gospodarka przestrzenna (Rachwał, Płaziak, 2013).

Założenia metodologiczne i metodyczne konferencji

Ważną formą działalności naukowej Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej jest propagowanie edukacji przedsiębiorczości w systemie szkolnym i akademickim przez konferencje naukowe. Konferencje te stopniowo mają coraz szerszy zakres i z konferencji regionalnych oraz krajowych przekształciły się w konferencje międzynarodowe. Do tej pory odbyło się 10 konferencji z tego cyklu oraz ukazało się 9 tomów prac. W znacznym stopniu wypełniają one lukę w tym zakresie, która pojawiła się w polityce kształcenia w latach zmian systemu gospodarowania. Koncentrują się one na problematyce procesów gospodarczych dokonujących się w latach zmian systemu gospodarowania, zachodzących na drodze przechodzenia od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki rynkowej, a także na konieczności zmian w zakresie polityki edukacyjnej, w tym także przedsiębiorczości. Wyniki prac badawczych prezentowanych na naszych spotkaniach publikowane są wspólnie z wydawnictwem Nowa Era w serii „Przedsiębiorczość – Edukacja”. Do tej pory, łącznie z niniejszym wydaniem, ukazało się już 10 tomów serii. Dodatkowo wyniki prac prezentowane są na konferencjach naukowych krajowych i międzynarodowych, w czasopiśmie polskich i zagranicznych oraz w wydawnictwach uczelnianych i Polskiej Akademii Nauk.

W celu szybszego upowszechnienia naszych prac badawczo-dydaktycznych, na podstawie omawianego cyklu konferencji, rozwijają się Ogólnopolskie Zjazdy Nauczycieli Przedsiębiorczości, które cieszą się dużym zainteresowaniem. W 2013 r. odbył się już 6 zjazd. Realizujemy w ten sposób swoje pierwotne idee, aby osiągnięte wyniki badawcze mogły być konfrontowane z doświadczeniami pedagogicznymi aktywnych nauczycieli związanych z nauczaniem podstaw przedsiębiorczości. Uważamy to za nasze bardzo ważne zadanie wobec społeczeństwa, które w nowych uwarunkowaniach ciągle musi podnosić swoją wiedzę i zachowania konkurencyjne przez rozwijanie efektywnej działalności gospodarczej niezbędnej dla podnoszenia swojego znaczenia.

Prace Zakładu w tym zakresie nawiązują do wcześniej organizowanych konferencji poświęconych problematyce geografii przemysłu, mających obecnie charakter międzynarodowy, oraz do czasopisma „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego”, wydawanego w ramach działalności Komisji Geografii Przemysłu PTG. Do tej pory odbyło się 29 organizowanych corocznie konferencji, a w 2014 r. planowana jest 30, jubileuszowa konferencja z tego cyklu.

W wyborze problematyki konferencji zwracano uwagę na uwzględnianie w miarę aktualnych zagadnień, które dotyczą umiejscowienia nowego przedmiotu w strukturze procesu edukacyjnego na różnym poziomie kształcenia, a także odzwierciedlenie jego treści w procesach rozwoju cywilizacyjnego związanych z globalizacją, prowadzących obecnie do polaryzacji światowej przestrzeni społeczno-gospodarczej. Starano się na tle tego ogólnego procesu analizować uwarunkowania rozwoju naszego kraju, układów regionalnych i lokalnych oraz przedsiębiorstw.

Wychodziliśmy z założenia, że zarządzać tymi coraz bardziej złożonymi procesami przemian, które dokonują się w wyniku postępującego procesu koncentracji kapitału i nasilającej się konkurencyjności rynku, powinien dobrze przygotowany człowiek, wyposażony w odpowiednią wiedzę w zakresie rozumienia kształtowania się złożonych procesów przemian ekonomicznych, społecznych i kulturowych oraz umiejący znaleźć swoje miejsce w coraz bardziej złożonych strukturach gospodarczych, społecznych i kulturowych. Zakładamy, że wiedza z tego zakresu i umiejętność jej wykorzystania są niezbędne dla każdego człowieka niezależnie od jego profesji. Ważne są one nie tylko dla osób zarządzających działalnością gospodarczą różnej wielkości podmiotami gospodarczymi (od mikrofirmy po światową korporację), ale także dla osób zarządzających różnego typu instytucjami, które winny działać na rzecz aktywizacji gospodarczej i stymulowania racjonalnych przemian struktur społeczno-gospodarczych i kulturowych oraz zajmujących się działalnością w tzw. wolnych zawodach, a nawet – zarządzaniem gospodarstwem domowym i kształtowaniem racjonalnych postaw ekonomicznych w rodzinie. Przyjmujemy, że obok wiedzy i umiejętności merytorycznych człowiek ten powinien być wrażliwy na sprawy ludzkie i szanować reguły etyczne w stosunku do swojego otoczenia.

Problematyka konferencji

Przyjęte założenia i cele były realizowane w kolejnych konferencjach naukowo-dydaktycznych. Starano się na nich zwracać uwagę przede wszystkim na podejmowanie aktualnych problemów społeczno-gospodarczych i kulturowych, przed którymi stoją: społeczeństwo, podmioty gospodarcze, instytucje, poszczególne rodziny i osoby, które winny być przedmiotem edukacji szkolnej i akademickiej (Zioło, Rachwał, 2005).

Wraz z uruchamianiem naszej specjalności na pierwszej konferencji podjęto problematykę przedsiębiorczości w relacji do współczesnych wyzwań cywilizacyjnych (Zioło, Rachwał, 2006). Wychodząc z założenia, że nasza przestrzeń społeczna, gospodarcza i kulturowa kształtuje się w złożonej strukturze Unii Europejskiej i musi w niej znaleźć najlepsze warunki dla dynamicznego rozwoju, podczas kolejnej konferencji zwrócono uwagę na rolę przedsiębiorczości w podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki układów przestrzennych oraz kształtowania firm (Zioło, Rachwał, 2007).

Podjmując problematykę znaczenia przedsiębiorczości w zakresie aktywizacji gospodarczej, chciano zwrócić uwagę na konieczność wykorzystania w tym celu współczesnych tendencji rozwoju nawiązujących do nowych wyzwań społeczeństwa informacyjnego z uwzględnieniem nasilających się reguł konkurencji, które wywierają istotny wpływ na rozwój działalności gospodarczej i zachowań społecznych, zwłaszcza w fazie wychodzenia z kryzysu gospodarczego (Zioło, Rachwał, 2008).

W nawiązaniu do przemian cywilizacyjnych przejawiających się w przechodzeniu do społeczeństwa informacyjnego, w którym podstawową bazą ekonomiczną staje się nauka, w kolejnej konferencji zajęto się znaczeniem wiedzy w rozwoju gospodarki i społeczeństwa. Analizując tendencje przemian, przyjęto założenie, że w światowym wyścigu najpoważniejsze sukcesy gospodarcze odniosą społeczeństwa, które w swoich strategiach rozwojowych wykorzystywać będą najnowsze, innowacyjne rozwiązania. Wiedza w coraz większym stopniu będzie się stawać towarem, stąd w procesie jej rozwoju i upowszechniania zwiększać się będą bariery ekonomiczne, społeczne i kulturowe w zakresie dostępu do wyników badań naukowych i edukacji. Szczególne znacznie w tym zakresie będzie mieć bariera ekonomiczna. Nowe rozwiązania a także nowoczesna edukacja będą wymagać coraz większych nakładów finansowych na prace związane z badaniami podstawowymi, pracami badawczo-rozwojowymi i laboratoryjnymi, w tym służącymi procesom kształcenia (Zioło, Rachwał, 2009).

W nowych warunkach coraz większą rolę odgrywać będą wytwarzanie i przekaz informacji. Stąd informacja, podobnie jak wiedza, staje się coraz droższym towarem. Ma ona istotne znaczenie dla podnoszenia jakości i poziomu życia oraz dynamizowania procesów rozwojowych. Szczególnie miejsce ma tu przedsiębiorczy człowiek rozumiejący kierunki przemian i wykorzystujący je dla zarządzania w zakresie rozwoju działalności (Zioło, Rachwał, 2010).

Rozwój społeczno-gospodarczy i kulturowy naszego kraju dokonuje się w warunkach nasilających się procesów integracji europejskiej. Wyrazem tego jest Unia Europejska, w której proces rozwoju nawiązuje do nasilającego się procesu koncentracji kapitału. Wpływa to na polaryzację zarówno przestrzeni europejskiej, jak i przestrzeni krajowych i regionalnych. Celem kształtowania Unii Europejskiej jest stworzenie nowego światowego bieguna wzrostu gospodarczego, obok Stanów Zjednoczonych i Japonii, a obecnie także Chin. Poszczególne państwa europejskie ze względu na słabszy potencjał ekonomiczny nie miałyby szans na samodzielne konkurowanie z nimi, dlatego celowo łączą swoje gospodarki, aby wspólnie tworzyć nową strukturę ekonomiczną, społeczną i polityczną w formie światowego bieguna wzrostu. Unia jest wewnątrznie bardzo zróżnicowanym tworem różnych państw, co uwidacznia się zwłaszcza w latach kryzysu gospodarczego. Dla rozwoju krajowej gospodarki oraz funkcjonujących podmiotów gospodarczych i instytucji szczególnie ważna jest znajomość zmieniających się reguł rozwoju w celu ich wykorzystania dla stworzenia najlepszych i najbardziej konkurencyjnych warunków dla generowania własnych czynników rozwoju oraz przyciąganie czynników zewnętrznych (Zioło, Rachwał, 2011).

Współczesne tempo rozwoju technicznego i gospodarczego znacznie wykracza poza granice polityczne poszczególnych krajów, nasilając w ten sposób procesy globalizacji. Właściwie niewiele jest obecnie produktów wytwarzanych w jednym kraju. Rośnie więc znaczenie kształtowania korporacji światowych, których działalność obejmuje w zasadzie cały świat. Ważnym problemem pozostaje, jak w tej złożonej rzeczywistości znaleźć swoje miejsce dla pobudzania działalności gospodarczej, kształtowania racjonalnych powiązań kooperacyjnych i handlowych, a także jak tworzyć korzystne instrumenty pośredniego i bezpośredniego zarządzania w celu dynamizowania wzrostu gospodarki krajowej, regionalnej i lokalnej. Podstawową rolę w tym zakresie może odgrywać tylko dobrze przygotowany w procesie edukacyjnym przedsiębiorca, dla którego stworzy się korzystne i wspomagające go otoczenie biznesowe (Zioło, Rachwał, 2012). Stąd w kolejnej konferencji szczególną uwagę zwrócono na rolę przedsiębiorczości w edukacji (Zioło, Rachwał, 2013).

Współcześnie najbardziej aktualnym problemem jest opanowanie kryzysu i ponowne wejście na drogę trwałego rozwoju. Wymaga to precyzyjnego poznania złożonego mechanizmu kryzysu gospodarczego. Wśród głównych jego przyczyn upatruje się również nieposzanowanie zasad etyki oraz występujące warunki dla pazerności sektora finansowego. Zyski zaczęto osiągać w wyniku sztucznych zabiegów tworzenia wirtualnego pieniądza i bogactwa oraz masowo udzielanych kredytów. Wpłynęły one na ogromne zadłużenie krajów, podmiotów gospodarczych i społeczeństwa, a także bardzo wielu rodzin. Doprowadziło to do utraty płynności finansowej wielu firm i gospodarstw domowych, a w konsekwencji – do ich recesji, a nawet upadku. W znacznym stopniu wpłynęła na to także słaba znajomość procesów ekonomicznych i nieszanowanie podstawowego prawa, mówiącego o tym, że nasze potrzeby są nieograniczone a środki na ich realizacji – ograniczone, co oznacza, że nasze potrzeby należy równoważyć z możliwościami pozyskiwania zasobów finansowo-kapitałowych (Zioło, Rachwał, 2013).

Problematyka ostatniej konferencji odnosi się do określenia roli przedsiębiorczości w rozwoju firm i układów przestrzennych. Wychodzimy z założenia, że w obecnych uwarunkowaniach tylko działalność dobrze zorganizowanych firm może wpływać na rozwój społeczno-gospodarczy

i kulturowy. Kryzys wykazał, że nie da się budować solidnej gospodarki tylko na usługach, do tego trzeba wykorzystać przedsiębiorstwa produkcyjne. Tylko dobrze wyedukowani przedsiębiorcy, zarządzający dobrze zorganizowanymi firmami, mogą rozwijać gospodarkę układów przestrzennych. Dlatego w ożywieniu gospodarki i wychodzeniu z kryzysu podstawową rolę mogą odegrać przedsiębiorcy, natomiast światli politycy mogą tylko stwarzać korzystne możliwości dla nasilenia procesów gospodarczych (Zioło, Rachwał, 2014).

W układzie konferencji starano się podejmowaną problematykę prezentować w miarę całościowo. Poszczególne problemy rozpatrywane były od strony teoretycznych koncepcji i ujęć modelowych, częściowej ich weryfikacji na wybranych przykładach empirycznych różnej skali układów przestrzennych (światowych, krajowych, regionalnych, lokalnych), podmiotów produkcyjnych i usługowych działających w różnych uwarunkowaniach zarówno w kraju, jak i za granicą oraz możliwości przenoszenia podejmowanej problematyki na grunt edukacji szkolnej i akademickiej. Starano się, aby układ konferencji obejmował problematykę:

- teoretycznych podstaw podjętego problemu przez zwrócenie uwagi na procesy i relacje w kształtowaniu układów przestrzennych (światowej, europejskiej, krajowej, regionalnej, lokalnej), podmiotów gospodarczych i instytucji,
- kształtowania wybranych światowych korporacji, pomiotów gospodarczych, instytucji, a także określanie ich miejsca w funkcjonowaniu różnej skali układów przestrzennych (światowych, europejskich, krajowych, regionalnych, lokalnych),
- możliwości przenoszenia podejmowanych problemów do edukacji przedsiębiorczości na różnych stopniach kształcenia,
- koncepcji badawczych i doskonalenia treści oraz metod w edukacji szkolnej,
- metod kształtowania postaw przedsiębiorczości na podstawie teoretycznych przesłanek i empirycznej analizy,
- określenia celów, efektów, wyboru treści, metod i form kształcenia,
- zachowania społeczeństwa i człowieka w zmieniającym się systemie gospodarowania,
- roli etyki w kształtowaniu przedsiębiorczości,
- barier w rozwoju przedsiębiorczości wynikających z wdrażanych instrumentów prawnych, zarządzeń władz oświatowych i władz lokalnych.

Przyjęty wzorec układu konferencji jest możliwy dzięki temu, że na konferencji spotykają się nauczyciele akademicy zajmujący się problematyką ekonomiczną i zarządzaniem, przedsiębiorcy, autorzy podręczników i pomocy naukowych z tego zakresu, którzy dzielą się swoją wiedzą i doświadczeniem zawodowym. Szczególnie ważną grupę stanowią nauczyciele przedsiębiorczości, doradcy metodyczni, którzy na bieżąco dzielą się swoimi osiągnięciami i doświadczeniem zawodowymi.

Przykładowo, podejmując problematykę relacji przedsiębiorczości z współczesnymi wyzwaniem cywilizacyjnymi, wskazano na⁶:

- światowe uwarunkowania rozwoju firm i przedsiębiorczości w różnych skalach układów przestrzennych (od skali lokalnej po skalę światową),
- możliwości kształtowania przedsiębiorczego społeczeństwa w latach wkraczania w informacyjną fazę rozwoju,
- wpływ procesów globalizacji na rozwój i zarządzanie światowymi korporacjami, które w zasadniczym stopniu aktywizują wzrost gospodarki światowej, krajowej i lokalnej,
- możliwości wykorzystania funduszy unijnych w zakresie rozwoju przedsiębiorczości oraz możliwości aktywizacji ośrodków ponadlokalnych,

⁶ Pełny zestaw podejmowanej problematyki zamieszczony został w załączniku.

- możliwości rozwoju przedsiębiorczości w warunkach otwarcia polskiej gospodarki na światowe rynki,
 - kryteria i miary zachowań przedsiębiorczych w małej firmie,
 - zadania edukacji w zakresie przyspieszania wchodzenia do fazy społeczeństwa informacyjnego,
 - kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów oraz konieczność podnoszenia znaczenia przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w edukacji szkolnej,
 - metody badania opinii uczniów i rodziców dotyczących przedmiotu podstawy przedsiębiorczości,
 - doskonalenie metodyki nauczania podstaw przedsiębiorczości i podstaw ekonomii,
 - kształcenie nauczycieli do nauczania przedsiębiorczości oraz rolę praktyk w tym zakresie,
 - program pracy z uczniem zdolnym na lekcjach z podstaw przedsiębiorczości.
- Podobnie podejmowana problematyka związana z kryzysem gospodarczym obejmowała:
- możliwości rozwoju przedsiębiorczości w warunkach kryzysu gospodarczego,
 - bariery prowadzenia działalności gospodarczej w opinii przedsiębiorców,
 - rolę ulg podatkowych jako czynnika rozwoju podmiotów gospodarczych w warunkach sytuacji kryzysowej,
 - zachowania etyczne w warunkach kryzysu ekonomicznego i społecznego,
 - zmiany zachowania mikroprzedsiębiorstw w warunkach kryzysu,
 - rolę edukacji w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w latach kryzysu gospodarczego,
 - problematykę przechodzenia absolwentów szkół wyższych na rynek pracy w warunkach kryzysu.

W ramach zagadnień dotyczących uwarunkowań kształtowania przedsiębiorczości w warunkach globalizacji uwzględniono:

- procesy kształtowania się podmiotów gospodarczych w warunkach globalizacji oraz ich identyfikację na przykładzie światowych korporacji,
- rolę przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej jednostek osadniczych i układów przestrzennych,
- źródła zasilania finansowego działalności przedsiębiorstw,
- wpływ globalizacji na ryzyko bankructwa przedsiębiorstw,
- kształtowanie postaw przedsiębiorczych w edukacji w warunkach globalizacji,
- zasady etyczne w warunkach wpływu globalizacji na zjawiska polaryzacji, marginalizacji oraz wykluczenia społecznego i kulturowego,
- znaczenie postaw przedsiębiorczości władz i mieszkańców układów lokalnych w aktywizacji gospodarczej,
- prezentację projektów badawczo-edukacyjnych realizowanych w ramach podnoszenia efektywności kształcenia w zakresie przedsiębiorczości,
- ocenę skutków procesów globalizacji przez młodzież licealną.

Uwagi końcowe

Należy podkreślić, iż układ problematyki podejmowanej na kolejnych konferencjach organizowanych przez Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej nawiązywał do aktualnej i zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej układach przestrzennych, możliwości kształtowania się podmiotów gospodarczych i instytucji jako czynników podnoszących jakość i poziom życia społecznego oraz możliwości wykorzystania ich w procesie edukacyjnym w przedsiębiorczości na poziomie szkolnym i akademickim. Kolejne konferencje przebiegały pod hasłami:

- „Przedsiębiorczość a współczesne wyzwania cywilizacyjne”,

- „Rola przedsiębiorczości w podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki”,
- „Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej”,
- „Rola przedsiębiorczości w gospodarce opartej na wiedzy”,
- „Rola przedsiębiorczości w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego”,
- „Przedsiębiorczość w warunkach integracji europejskiej”,
- „Przedsiębiorczość w warunkach globalizacji”,
- „Rola przedsiębiorczości w edukacji (szkolnej i akademickiej)”,
- „Przedsiębiorczość w warunkach kryzysu gospodarczego”,
- „Rola przedsiębiorczości w rozwoju firm i układów przestrzennych”.

Dzięki temu konferencje poświęcone problematyce przedsiębiorczości, połączone z Ogólnopolskimi Zjazdami Nauczycieli Przedsiębiorczości, oraz publikacje w czasopiśmie „Przedsiębiorczość – Edukacja” wypełniają lukę w zakresie kształtowania przedsiębiorczości i edukacji na poziomie szkolnym oraz akademickim i w ten sposób zajmują ważną pozycję w podstawowych i aplikacyjnych badaniach naukowych.

Literatura

References

- Bachta, A., Bieszczad, G., Borowiec, M., Buziewicz, A., Chomiak, B., Doktor, R., Drobnik, I., Fiedor, K., Jodłowska, J., Lis, W., Rachwał, T., Zbierak, M. (2003). *Podstawy przedsiębiorczości. Scenariusze zajęć edukacyjnych dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Berger, S., Canning, R., Dolan, M., Kurek, S., Pilz, M., Rachwał, T. (2012). Curriculum-making in pre-vocational education in the lower secondary school: A regional comparative analysis within Europe. *Journal of Curriculum Studies*, 44(5), 679-701.
- Borowiec, M., Rachwał, T. (red.) (2005). *Działalność naukowo-dydaktyczna Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej w latach 2000–2005*. Kraków: ZPiGP IG Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Długosz, Z., Ziolo, Z. (red.) (2010). *Rozwój naukowo-dydaktyczny i kierunki badawcze Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Dorocki, S., Kilar, W., Rachwał, T. (2011). Założenia i cele projektu „Krok w przedsiębiorczość” dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 308-320.
- Dorocki, S., Kilar, W., Rachwał, T., Świętek, A., Zdon-Korzeniowska M. (2012). *Biznesplan krok po kroku. Poradnik dla uczniów i uczennic: III część produktu finalnego*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Kilar, W., Kurek, S., Rachwał, T. (2013). Kształtowanie kompetencji osobistych i społecznych w szkolnictwie zawodowym dla sektora handlu detalicznego w świetle opinii partnerów społecznych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 9, 273-288.
- Kilar, W., Kurek, S., Rachwał, T. (oprac.) (2013). *Kształtowanie kompetencji osobistych i społecznych w szkołach zawodowych*. Kraków: Pramedruk dla Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Kilar, W., Rachwał, T., Zajac, M. (oprac.) (2012). *Poradnik metodyczny dla nauczycieli i nauczycielek. II część produktu finalnego*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Kurek, S., Rachwał, T. (2010). Założenia i wstępne wyniki europejskiego projektu badawczego „FIFO-BI” w zakresie kształtowania kompetencji uczniów gimnazjum do prowadzenia działalności gospodarczej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 6, 472-485.

- Kurek, S., Rachwał, T., Szubert, M. (2012a). *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów gimnazjum*. Warszawa: Fundacja Edukacja dla Społeczeństwa.
- Kurek, S., Rachwał, T., Szubert, M. (2012b). Business Competencies in Polish School Curricula: Opinions of Teachers and Social Partners. In: M. Pilz, S. Berger, R. Canning, *Fit for Business. Pre-Vocational Education in European Schools*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. Springer, Wiesbaden, 61-88.
- Kurek, S., Rachwał, T., Szubert, M. (2012c). Kształtowanie kompetencji biznesowych uczniów gimnazjum w świetle opinii nauczycieli na podstawie wyników badań prowadzonych w ramach europejskiego projektu „FIFOB”. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 24-36.
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2002a). *Podstawy przedsiębiorczości. Program nauczania dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2002b). *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2002c). *Podstawy przedsiębiorczości. Poradnik metodyczny dla nauczycieli liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2002d). *Podstawy przedsiębiorczości. Zeszyt ćwiczeń dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2012a). *Krok w przedsiębiorczość. Podręcznik do podstaw przedsiębiorczości dla szkół ponadgimnazjalnych*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Makiela, Z., Rachwał, T. (2012b). *Krok w przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń dla szkół ponadgimnazjalnych*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Ministerstwo Gospodarki i Pracy (2004). *Aspekty konkurencyjności gospodarki. Materiał przygotowany na konferencję w ramach Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007–2013* (Lublin, 20 września 2004 r.). Warszawa.
- Osuch, W., Rachwał, T. (2011). Studia dwustopniowe na kierunku geografia a jakość kształcenia (na przykładzie Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie). W: B. Sitarska, E. Droba, K. Jankowski (red.), *Jakość kształcenia w szkole wyższej wobec wyzwań współczesności*. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, 35-46.
- Rachwał, T. (2011). Krok w przedsiębiorczość – jak efektywnie kształtować postawy przedsiębiorcze uczniów szkół ponadgimnazjalnych, *EduFakty*, 14, 6-7.
- Rachwał, T. (2012a). Jak efektywnie kształtować postawy przedsiębiorcze uczniów szkół ponadgimnazjalnych? Informacja o innowacyjnym projekcie edukacyjnym „Krok w przedsiębiorczość”. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 412-413.
- Rachwał, T. (2012b). Gra o przedsiębiorczość. W: *Podstawy przedsiębiorczości. Przewodnik dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era, 36-39.
- Rachwał, T. (2012c). Projekt „Jestem przedsiębiorczy” a założenia nowej podstawy programowej kształcenia w ramach przedmiotów podstawy przedsiębiorczości i ekonomia w praktyce. Tekst referatu przygotowanego na seminarium dla dyrektorów szkół ponadgimnazjalnych, http://www.jestempredsiębiorczy.pl/att/Rachwał_artykul_Seminarium_dla_dyrektorow_6-06-12_tekst.pdf (data odczytu: 01.12.2013).
- Rachwał, T. (2013). Krok w przedsiębiorczość – propozycja na czasie. *EduFakty*, 25, 48-51.
- Rachwał, T., Kurek, S. (red.) (2013). *Działalność naukowo-dydaktyczna Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w 2012 r.* Kraków: Instytut Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Rachwał, T., Płaziak, M. (2013). Przedsiębiorczość w kształceniu w zakresie gospodarki przestrzennej w polskich uniwersytetach. W: P. Churski, T. Kudłacz (red.), *Gospodarka przestrzenna – doświadczenie i wyzwania procesu kształcenia*, *Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 251, 198-263.
- Rachwał, T., Ratajski, P., Zając, M. (oprac.) (2012). *Innowacyjna strategia kształcenia „Krok w przedsiębiorczość”. I część produktu finalnego*. Warszawa: wydawnictwo Nowa Era.
- Rachwał, T., Ziolo, Z. (2010). Przedsiębiorczość. W: Z. Długosz, Z. Ziolo (red.), *Rozwój naukowo-dydaktyczny i kierunki badawcze Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 225-237.

- Świątek, A., Osuch, W. (2013), Informacja o międzynarodowym projekcie „Common goals – Common ways”. W: Z. Ziolo, M. Borowiec (red.), *Problematyka 28. Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. Przemysł i usługi w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy*. Warszawa – Kraków: Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Komisja Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 122-123.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (2008). Komisja Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego. *Czasopismo Geograficzne*, 79(1-2), 189-196.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (2010). Zarys kształtowania się Instytutu Geografii. W: Z. Długosz, Z. Ziolo (red.), *Rozwój naukowo-dydaktyczny i kierunki badawcze Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 7-18.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (2012). Entrepreneurship in geographical research. In: P. Churski (ed.), *Contemporary Issues in Polish Geography*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 135-155.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2005). Przedsiębiorczość a współczesne wyzwania cywilizacyjne. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 1.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2006). Rola przedsiębiorczości w podnoszeniu konkurencyjności społeczeństwa i gospodarki. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 2.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2007). Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 3.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2008). Rola przedsiębiorczości w gospodarce opartej na wiedzy. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 4.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2009). Rola przedsiębiorczości w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 5.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2010). Przedsiębiorczość w warunkach integracji europejskiej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 6.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2011). Przedsiębiorczość w warunkach globalizacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2012). Rola przedsiębiorczości w edukacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2013). Przedsiębiorczość w warunkach kryzysu gospodarczego. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 9.
- Ziolo, Z., Rachwał, T. (red.) (2014). Rola przedsiębiorczości w rozwoju firm i układów przestrzennych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 10 (niniejszy tom, w momencie złożenia artykułu do druku).